

u navedenim Boškovićevim razmatranjima, autorica ističe tri elementa: prvo, ideju prvoga uzroka (kojemu uzroka nema, a sâm je uzrok svemu ostalomu), drugo, zaključak iz nemogućnosti aktualne beskonačnosti (tj. iz nemogućnosti aktualno beskonačnoga regresa uzroka) i, treće, zaključak iz kontingencije. Pritom autorica izlaže ta tri elementa u njihovoj povijesnom kontekstu (upućujući posebno na Tomina kozmološki dokaz), ali i s obzirom na suvremene rasprave o kozmološkom argumentu (u okviru analitičke filozofije religije, pozivajući se posebno na Swinburnea i Warda).

Zaključno, istaknuo bih sljedeće tri konstante autoričina pristupa: prvo, razumijevanje dotične misli (Dalmatinske, Dragišićeve, Petrićeve, Boškovićeve) u povijesnom kontekstu njezina nastanka (aristotelizam, platonizam, renesansa, prosvjetiteljstvo), drugo, njezino pozicioniranje u problemskom kontekstu raspoloživih rješenja (primjerom, u Dragišićevu slučaju, kompatibilizam molinističkog tipa) i, treće, njezino vrednovanje s obzirom na suvremene rasprave u okviru analitičke filozofije religije (primjerom, Boškovićeva razmatranja o Bogu kao nagovještaj argumenta iz fine ugođenosti).

U cjelini, ova je knjiga vrijedan doprinos istraživanju starije hrvatske filozofije, primjereno koncipiran u povijesnom, disciplinarnom i problemskom pogledu, s koncepcijom dosljedno provedenom kroz sva četiri svoja poglavlja, stilom pristupačan i onima koji se starijom hrvatskom filozofijom nisu bavili, pa ni suvremenom analitičkom filozofijom religije.

Dario Škarica

Jakov Žižić i Jerko Valković (ur.), *Demokršćanstvo: izvori, postignuća i perspektive*. Zagreb: Hrvatsko katoličko sveučilište i Glas Koncila, 2022.

Zbornik radova *Demokršćanstvo: izvori, postignuća i perspektive* inovativno je istraživanje kojim se pokušava definirati ideologija demokršćanstva. Zbornik se sastoji od radova koji proučavaju povijest demokršćanstva od nastanka do suvremenoga doba na području Europe i Hrvatske. Autori zbornika obrađuju razne teme: odnos demokršćanstva i ostalih modernih političkih ideologija, pojedince koji su doprinijeli razvitku demokršćanstva, kao i kompatibilnost demokršćanstva s demokratskom državom. Urednici ovoga zbornika radova, Jerko Valković i Jakov Žižić, svoje područje znanstvenoga djelovanja pretežito vežu uz temu odnosa katoličkoga nauka i politike, odnosno međudjelovanje navedenih pojmova unutar društva i države. Valković je sveučilišni profesor u Zagrebu i Rijeci gdje se bavi temama vezanim uz socijalnu etiku i nauk Crkve, ali i odnosom Crkve naspram medija. Svoje teološko obrazovanje stekao je na sveučilištima u Rimu. Žižić je svoje obrazovanje o političkom aspektu kršćanstva stekao u Zagrebu na Fakultetu političkih znanosti i Hrvatskom katoličkom sveučilištu. Trenutačno je poslijedoktorand, čiji interesi obuhvaćaju demokršćanstvo, događanja na političkoj sceni u Hrvatskoj i BiH te grad Sinj.

Urednici započinju zbornik predgovorom u kojem ističu tezu politologa Carla Invernizzija Accettija o demokršćanskom uspjehu postavljanja temeljnih vrijednosti koje danas prožimaju društvo zapadnoeuropskih država. Iste vrijednosti imaju utjecaj i na Hrvatsku, ali tek od početka 1990-ih i raspadom komunističkoga režima. Zatim ističu važnost znanstvenoga skupa istoga na-

slova koji je održan krajem 2021. godine, povodom 130. obljetnice izlaska enciklike *Rerum novarum*, odnosno 90. obljetnice enciklike *Quadragesimo anno*. Važnost je skupa također u činjenici da je to prvi skup u Hrvatskoj na temu demokracije u više od dva desetljeća, a koji su organizirali Hrvatsko katoličko sveučilište, Zaklada Konrad Adenauer i zastupnik Europskoga parlamenta Karlo Ressler. Uz radove dvoje navedenih urednika, objavljeni su znanstveni radovi još dvanaest znanstvenika iz različitih područja znanosti. Njihov je doprinos višestruk jer temi demokracije pridaju važne spoznaje iz svojih vlastitih područja znanosti, primjerice teologije, politologije, filozofije, komunikologije, ekonomije i dr.

Prvi autor Jakov Žižić analizira teorijski koncept ideologije demokracije. Žižić pristupa analizi s morfološkoga vidika, pri čemu raslojava ideologiju na šest glavnih karakteristika. Analizu započinje s demokracijskim razumijevanjem ljudske povijesti, opisujući ju kao anti-materijalističku filozofiju koja se svodi na borbu "dobra i zla" s ciljem konačnoga spasenja. Druga je karakteristika personalizam, koji određuje svako ljudsko biće kao dostojanstvenog pojedinca, neodvojivog od raznih društvenih zajednica, koji se ostvaruje solidarnošću prema drugima. Treća se nadovezuje na prethodnu jer izdvaja narod od ostalih zajednica zbog njegove samostalnosti u izražavanju volje za ostvarenje kršćanske vizije općega dobra, tj. pomaganje najpotrebitijima u društvu. Ona se naziva popularizam, čiji je temelj povezivanje dva suprotstavljena pojma: autonomija u odlučivanju naroda i postizanje općega dobra, čime ugrađuje u demokraciju moralne vrijednosti kršćanstva. Četvrta karakteristika, subvencijarnost, dodatno pojašnjava ulogu naroda u postizanju konačnoga spasenja, jer nije narod taj koji određuje način postizanja

cilja nego Bog, a takvo djelovanje nužno mora biti preneseno na razinu vlasti gdje će biti najdjelotvornije. Peta je karakteristika demokracije socijalni kapitalizam, tj. gospodarska politika kojom žele postići opće dobro u društvu pomoću redistribucije dobara potrebitima, ali također zaštitom privatnoga vlasništva, što se utjelovljuje u današnjoj socijalnoj državi. Zadnja karakteristika ove ideologije iskazuje važnost kršćanskoga nadahnuća u demokraciji za postizanje općega spasenja, bez kojega je to nemoguće, neovisno o razini općega dobra u zajednici. Ovdje je jasan sukob kršćanskih i sekularnih vrijednosti u demokraciji, odnosno između onozemaljskoga i ovozemaljskoga spasenja, što se prenosi na pitanje što je izvor moralnosti i uloga države u promicanju iste. Žižić završava svoj rad kritikom Accettija i njegove teze da je demokracija nepojivo sa sekularnom demokracijom, jer smatra kako je demokracija zapravo već sekularizirana.

Drugi je rad djelo sveučilišnog profesora i politologa Tihomira Cipeka u kojem propituje odnos demokracije prema državi. Demokracija kritizira suvremeni neoliberalni pogled na državu kao ništa više od skupa institucija, jer oni smatraju državu zajednicom utemeljenoj na kolektivnim vrijednostima nacije, koje su danas ugrožene rastom individualizma i financijske neravnopravnosti te gubitkom suverenosti nacionalnih država. Demokracija se u svojim temeljnim djelima *Rerum novarum*, *Quadragesimo anno* i *Pacem in terris* zalaže za jaču ulogu države u pomoći najugroženijima, poticanje individualnog ekonomskog djelovanja te prihvaćanje demokracije. Upravo ta presudna uloga države u društvu postavlja pitanje o izvoru morala, odnosno zakona na kojima će počivati. Cipek za primjer daje raspravu između filozofa Habermasa i budućega pape Ratzinge-

ra, koji u svojoj raspravi zajednički kritiziraju neoliberalni pogled na državu te ističu važnost zajedničkih vrijednosti kao preduvjet opstanka nacionalne države. Takav pogled na državu imaju i demokršćani, koji državu vide kao čuvara sigurnosti, nacionalnoga identiteta, demokratskih institucija i solidarnosti naroda, ali i kršćanskih vrijednosti kao temelja za javno dobro. Cipek završava s tezom da je popularnost demokršćana utemeljena na zastupanju očuvanja zajedničkih vrijednosti u narodnoj zajednici, ali je sve više ugrožena radikalnim individualizmom.

Zatim slijede dva rada koja uspoređuju demokršćanstvo s dvije političke ideologije. Prvi, piše filozof i politolog Stjepan Lacković uspoređujući ga sa socijaldemokracijom. Na početku navodi zaslužnost obje ideologije za uspostavu države blagostanja, ali ističe različitost socijalnih politika jer se kod demokršćana redistribuira prema efikasnosti i zaslugama, a kod socijaldemokrata s ciljem smanjivanja nejednakosti. Krajem 20. stoljeća i dominacijom neoliberalizma javlja se politika "trećega puta", zbog koje obje ideologije prihvaćaju dominaciju kapitalizma, ali se zbog toga pomiču prema političkomu centru i gube dio svojih glasača na račun populista. Druga ideologija koja je uspoređena s demokršćanstvom je liberalizam, u radu politologa i političara Stephena Nikole Bartulice. Odnos tih dviju ideologija prvotno je analiziran kroz filozofiju Thomasa Hobbsa i Johna Lockeja, koji na različite načine vide koegzistenciju sekularnoga liberalizma i kršćanske etike, pri čemu je vidljiv utjecaj kršćanstva na suvremene vrijednosti liberalizma. Bartulica završava s kritikom demokršćanstva, koje danas sve više odstupa od kršćanske političke misli te sve više postaje nalik na liberalne i socijaldemokratske aktere kako bi sačuvali političku vlast.

Nadalje, zbornik sadržava rad diplomata i političara Davora Ive Stiera, koji progovara o utjecaju demokršćanstva na Europsku uniju, od njezina začetka do danas, ali i o budućnosti te ideologije. Uvid u gospodarsku politiku demokršćanstva daje predavač i konzultant Domagoj Račić kroz analizu kršćanskog socijalnog nauka i države blagostanja. Detaljan opis supsidijarnosti, važnoga čimbenika demokršćanstva, daje pravnik i političar Tomislav Sokol, na primjeru politika Europske unije i zdravlju. Politolog Tado Jurić i teolog Sebastian Kießling prikazuju u zajedničkom radu na engleskom jeziku komparativnu analizu hrvatske i njemačke demokršćanske stranke, HDZ i CDU, u njihovu odgovoru na demografsku krizu u Europskoj uniji. Jerko Valković u svojem radu propituje ulogu etike u demokraciji, za koju smatra da je više od samih procedura i institucija, te da mora biti utemeljena na određenim vrijednostima. Rad započinje propitivanjem uzroka gubitka etike u demokraciji te razloga neophodnosti u poštivanju iste. Sukladno, Valković iznosi kritiku današnje demokracije kojom dominira pluralizam, koji u načelu ne smatra lošim, ali osuđuje relativizaciju etičkih načela. Valković zaključuje svoje razmišljanje sa stavom da je u demokraciji potrebno prihvaćanje zajedničkih etičkih vrijednosti i veća aktivnost od strane naroda, jer će jedino tako demokracija uistinu funkcionirati.

Ostatak zbornika sastoji se od radova: novinara Ante Mikića, koji definira utjecaj Katoličke crkve na demokršćansku ideju u Hrvatskoj kroz časopis *Glas Koncila*, teologinje i političarke Marijane Petir, koja opisuje važnost demokršćanstva u političkom životu Stjepana Radića, te povjesničara Tomislava Karduma, čiji rad obuhvaća doprinos hrvatskoga emigranta i publicista Jure Petričevića demokršćanstvu. Zbornik

završava radom pravnika i političara Karla Resslera, koji propituje perspektivu ideologije demokracije.

Fran Jurišić

Benoist de Sinety, *Treba dignuti glas: Prihvat migranata, poziv na hrabrost*. Zagreb: Isusovačka služba za izbjeglice, 2022.

Mons. Benoist de Sinety u ovoj se knjizi osvrće na fenomen (ne)prihvatanja izbjeglica i migranta u europskim društvima. Polazeći od vlastitoga iskustva župnika, zatim biskupijskoga vikara za pastoral mladih pa generalnoga vikara Pariza i, konačno, crkvenoga poslanika za migrante, Sinety problematizira odnos društva i Crkve spram siromašnih stranaca koji kucaju na naša vrata. Knjiga stoga predstavlja svojevrсни ispit savjesti i postavlja dijagnozu indiferentnosti i ravnodušnosti koje karakteriziraju suvremena zapadna društva. Naše promišljanje i djelovanje spram migranta, obrazlaže autor, uvjetovani su društvom obilja u kojem živimo, a koje nas čini ravnodušnim spram migranata, ili nas pak užasava perspektiva njihova dolaska među nas.

Izvorno objavljena 2018. godine u Francuskoj, knjiga je i dalje aktualna, posebno u hrvatskom kontekstu, budući da kroz našu državu od 2015. godine prolazi velik broj migranata, uz učestale slučajeve moralno upitnoga postupanja prema njima. Hrvatski prijevod nastao je marom s. Vesne Zovkić, koja je i sama svih ovih godina aktivna u pomaganju i promicanju prava izbjeglica i migranata. Knjigu je javno pohvalio i sâm papa Franjo, nazvavši ju "pravim draguljem". Predgovor hrvatskomu izdanju je pak napisao varaždinski biskup i predsjednik Odbora za migrante Hrvatske biskupske konferencije mons. Bože Radoš. Istaknuo je kako je u slučaju ove

knjige čitanje čin hrabrosti, jer ćemo se time "izložiti mišljenju koje nije u trendu i koje može kontaminirati naš trijezni stav o migrantima".

Sinety zapravo kroz čitavo djelo poziva na hrabrost u suočavanju s onime što nas kod migranata straši i provocira. Zamjećuje kako se migranata bojimo jer ih ne poznajemo, a bojimo ih se i upoznati jer predosjećamo da bi susret mogao biti neugodan. Nepojmljivo nam je da postoje osobe koje su poradi svojih bijednih životnih uvjeta spremne otisnuti se na opasno putovanje s imovinom koja stane u jednu vrećicu. Postojanje takvoga svijeta dovodi u pitanje moralnost društva blagostanja koje smo u Europi izgradili. Analizirajući to društvo, autor dolazi do zaključaka kako smo vlastiti život sveli na pitanje "kako", a zaboravili smo pitanje "zašto". Autoreferentno se koncentrirajući na stjecanje što većega blagostanja, zanemarili smo pitanje smisla takvoga života. Razvili smo bezuvjetno povjerenje u tehniku, koja može sve, i novac, koji je ključ svega, a ta iluzija dovela nas je do izbjegavanja kolektivne i osobne odgovornosti. To izbjegavanje tjera nas da mehanizme zaštite naših navodnih prava podižemo na sve višu razinu, do te mjere da nas brane od drugih ljudskih bića. S time je povezan i zaborav Boga i tradicionalnoga kršćanskoga gostoprimstva, pa je i socijalni nauk Crkve, koji je još i prije pape Franje glasno zagovarao prava migranata, u tradicionalno kršćanskim zapadnim društvima sve teže prihvatljiv.

Raskrinkavajući dekadenciju ljestvice vrijednosti, u kojoj su žute vijesti često postale važnije od sudbina ljudi, Sinety na više mjesta postavlja pitanje što će naši unuci misliti o nama. Naše se društvo razvija u smjeru koji se odriče vrijednosti na kojima je ono kroz povijest građeno. Veliki projekt ujedinjene Europe nastao je kako bi se nacije zajedničkim snagama borile za mir, pros-